

УДК 930(477.53)(092)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249870>**ОЛЕКСАНДР ЄРМОЛЕНКО**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6490-0521>

(Полтава)

Place of work: V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: ermolenko_av@i.ua

ПЕДАГОГІЧНА ПОСТАТЬ В. ЛОБУРЦЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Розкрито на основі провідних історико-педагогічних підходів педагогічну постать видатного вченого, педагога, організатора наукової роботи В. Лобурця. Доведено, що актуалізація його науково-педагогічного доробку виступає рушійною силою ретровідродження прогресивних надбань вітчизняної вищої освіти, а також важливим чинником продукування нових педагогічних знань, створення інноваційних освітніх систем і технологій.

Ключові слова: *В. Лобурець; творча спадщина; науково-педагогічна діяльність; вища освіта; педагогічні ідеї; прогресивний досвід викладацької діяльності; інновація.*

Постановка проблеми. Національна система освіти переживає період масштабних і глибоких трансформацій, зумовлених новими тенденціями у розвитку суспільства. Демократичні процеси в Україні потребують формування сучасної освітньої системи, що ґрунтується на національно-культурних традиціях з урахуванням досягнень вітчизняної педагогіки. З огляду на це історико-педагогічні дослідження відіграють дедалі вагомішу роль у процесі її розбудови. Вивчення спадщини педагогів минулого є закономірним, оскільки аналіз педагогічних персоналій дає змогу осмислити загальну картину історико-педагогічного процесу в Україні як цілісного й багатогранного явища. Крім цього, для розуміння закономірностей та суперечностей генези вітчизняної системи освіти особливого значення набуває вивчення науково-практичного доробку та громадсько-просвітницької діяльності педагогів ХХ століття, які зробили вагомий внесок у творення концептуальних основ національної системи освіти та виховання, оберігали й розвивали українську науку та культуру. Із огляду на вищезазначене ми звернулися до педагогічної постаті відомого українського вченого та педагога, талановитого організатора наукової роботи, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка УАІН Василя Єгоровича Лобурця (1930–2006).

Педагогічне кредо вченого відбито в наукових і публіцистичних працях, підручниках, посібниках, методичних матеріалах. Його творча спадщина є свідченням глибини й потужності національної педагогічної думки. Багатогранний науково-педагогічний доробок В. Лобурця має загальнопедагогічну цінність, оскільки становить підґрунтя студювання актуальних проблем розвитку вищої освіти України в історико-педагогічному вимірі. Аналіз публікацій вченого дозволяє стверджувати, що серед актуальних проблем, які досліджував учений, можна виокремити такі аспекти: вдосконалення загальнопедагогічної і фахової підготовки вчителя, використання навчально-виховний потенціалу краєзнавчої роботи, педагогічна майстерність і творчість вчителя, взаємозв'язок наукового пізнання та навчальної діяльності, оновлення змісту освіти та методів навчання, організація дослідницької діяльності студентів, педагогічна спадщина А. Макаренка та І. Зязюна, історія розвитку освіти на Полтавщині тощо. За плідну науково-педагогічну діяльність його було нагороджено Орденом трудового червоного прапора (1966), знаком «Відмінник народної освіти» (1970), медаллю «За доблесну працю» (1970), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР «За досягнені успіхи в розвитку народного господарства СРСР (1983), медаллю А. С. Макаренка (1988) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати студювання джерелознавчих матеріалів дозволяють стверджувати, що, незважаючи на інтерес до постаті вченого та наявність фрагментарних розвідок щодо його персоналії (Л. Булава, Б. Год, Т. Тронько, С. Шевчук та ін.) дотепер немає спеціального дослідження педагогічних поглядів і наукової діяльності В. Лобурця. Відомий

історик, краєзнавець, освітянин, методист залишив понад 300 науково-педагогічних праць, що чекають на цілісний науковий аналіз, а його педагогічні ідеї – на творче впровадження в сучасний науково-освітній простір.

Отже, **метою дослідження** є розкриття маловідомих біографічних сторінок В. Лобурця, характеристика основних напрямів його науково-педагогічної діяльності та окреслення перспективних шляхів актуалізації здобутків ученого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел свідчить, що Василь Єгорович Лобурець народився 22 вересня 1930 р. в с. Підруда Миргородського району Полтавської області. Як писав учений, походив він із селянської родини: «Мої діди і прадіди як по батьківській, так і по материнській лінії із давніх часів займалися хліборобством і належали до звичайних українських селянських трудящих сімей середняцького типу» (Седакова, 1996 с. 12). Він був єдиною дитиною в своїх батьків – Єгора Карповича і Тетяни Степанівни. Педагог зауважував, що з 11 років допомагав батькам «із дорослою роботою», рано змужнів. Особливо хлопцю запам'яталися 12-кілометрові походи в Зубівську середню школу, де він навчався з 6 років. Майбутній учений захоплювався географією, історією, німецькою мовою. У вільний від навчання час багато читав, займався спортом, писав вірші, студіював англійську.

У 1949 р., склавши всі іспити на «відмінно», учений вступив на історичний факультет Київського педагогічного інституту (тепер – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Роки навчання в Києві стали етапом формування наукового світогляду. Будучи студентом, а згодом і аспірантом кафедри історії КПРС, він спілкувався із відомими вченими (доктори наук, професори В. Голубуцький, М. Марченко, К. Гуслистий, М. Варшавчик та ін.), відвідував виступи поетів і письменників (О. Вишня, О. Гончар, А. Малишко, С. Олійник, В. Сосюра, П. Тичина та ін.).

З майже п'яти десятиліть плідної праці, понад сорок років Василь Єгорович пов'язав з одним місцем роботи – Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка. У 1953 р. Василь Єгорович закінчив навчання в університеті (із відзнакою), а з 1956 р. вже працював відповідно до розподілу в Полтавському педагогічному інституті (тепер – ПНПУ імені В. Г. Короленка), спочатку на посадах асистента, старшого викладача (1960 р.), доцента (1965), завідувача кафедри історії СРСР і УРСР (1968–1971 рр.).

Захистивши в 1963 р. кандидатську дисертацію в Харківському державному університеті, що була присвячена історії робітничого класу України в 1921–1925 рр., В. Лобурець продовжив наукову діяльність. Так, в 1971 р. з метою написання докторської дисертації він перейшов на 2 роки на посаду старшого наукового співробітника. Після завершення дослідження Василь Єгорович знов працював доцентом кафедри історії СРСР і УРСР. З 1981 по 1996 рр. – проректор з наукової роботи, 1990 р. – завідувач кафедри СРСР, 1991 р. – завідувач кафедри історії східного слов'янства, 1993 р. – завідувач кафедри історії України, 1997 р. – завідувач кафедри всесвітньої історії.

За згадкою випускниці і згодом декана філологічного факультету цього закладу Н. Хоменко «це був красивий юнак, з чудовою шевелюрою, до того ж неодружений. Двері кабінету, де розміщувався комітет комсомолу (з жовтня 1957 року два роки поспіль його очолював Василь Єгорович), не зачинялися. Дівчата, відсоток яких був традиційно високий серед студентів педінституту, радо брали участь у різноманітних зборах, нарадах, заходах аби тільки мати можливість поспілкуватися з молодим комсоргом. Проте серце його заповонила дівчина Світлана, з якою він побрався, а невдовзі у них народилися діти – донька Ірина та син Валерій» (Пащенко, 2004, с. 105).

Аналіз діяльності В. Лобурця свідчить, що вже на початку педагогічної діяльності ученого цікавили питання вдосконалення навчального процесу. Так, у 1962 році в Києві з'явилося видання «Як ми вивчаємо історію рідного краю», де В. Лобурець, узагальнивши досвід організації краєзнавчої роботи на Полтавщині, дав методичні рекомендації краєзнавцям-історикам, розкрив навчально-виховний потенціал музейно-педагогічної діяльності. Практичні поради стосувалися методики опрацювання джерел, спілкування зі свідками та учасниками історичних подій. Аналізуючи стан вивчення історії полтавського краю, він відзначав роль музейних працівників, науковців полтавських закладів вищої освіти та вчителів-ентузіастів, серед яких добрим словом згадував й свого вчителя історії у Зубівській середній школі Миргородського району Костянтина Пилиповича Німича. У співавторстві з ним Василь Єгорович написав статтю, присвячену рідному краю – селу Зубівка. У 1967 році матеріал статті увійшов до змісту фундаментального видання «Історії міст і сіл УРСР. Полтавська область» (1967 р.) (Седакова, 1996).

У листопаді 1981 р. Василь Єгорович захистив докторську дисертацію у Харківському державному університеті, а в липні 1982 р. Вища атестаційна комісія при Раді міністрів СРСР присудила вченому науковий ступінь доктора історичних наук. Через рік він отримав учене звання професора.

З 1981 року В. Лобурець працював проректором з наукової роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка і був безпосереднім організатором наукових досліджень, які в той час активно здійснювалися в стінах цього закладу вищої освіти. Так, Василь Єгорович був залучений до розробки низки інноваційних освітніх проєктів, зокрема експериментальної програми «Учитель: школа – педвуз – школа» (1985 р.); обласної комплексної програми «Національне виховання: регіональний аспект» на період до 2000 року (1995 р.).

У зв'язку з цим варто зазначити, що 80-90 рр. ХХ ст. відзначені інноваційною тенденцією зростання значення соціально-ціннісного і психолого-педагогічного аспектів проблеми соціального і біологічного в людині. Гострота інтересу до неї, нестихаючі навколо цього наукові дискусії обумовлені, з одного боку, складністю й міждисциплінарністю питання, а з іншого, зростаючим обсягом новітніх наукових уявлень про людину. Займаючись розробкою проблеми підготовки педагогічних кадрів до гуманістично й естетично спрямованої освітньо-діяльності, Василь Лобурець творчо співпрацював із тодішнім ректором, доктор педагогічних наук, професором, академіком НАПН України Іваном Зязюном.

На посаді проректора з наукової роботи яскраво виявився його таланти організатора науки. Упродовж 1981–1985 рр. інститут проводив Республіканську олімпіаду «Студент і науково-технічний прогрес» з педагогіки, а у 1986–1990 рр. – Всесоюзну олімпіаду з педагогіки. У 1991 р. в Полтавському педагогічному було започатковано проведення всеукраїнських студентських олімпіад з української мови і літератури (Лобурець, 1994, с. 17). Як правило, Василь Єгорович був головою журі, йому подобалося працювати з талановитою молоддю. Студенти відзначали його об'єктивність і справедливість, про що свідчать їх публікації в тогочасних газетах (Степаненко, & Кравченко, 2014, с. 186).

У 1992 р. за активного сприяння вченого було засновано аспірантуру. Варто зауважити, що за роки існування аспірантури в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка підготовлено близько 300 кандидатів наук і докторів філософії.

Узагальнення дослідницького матеріалу переконує, що вчений приділяв багато уваги вивченню прогресивного зарубіжного педагогічного досвіду. Аналіз документальних матеріалів свідчить, що В. Лобурець відвідував Німеччину (1957), Швецію (1968), Польщу (1970, 1976, 1979), В'єтнам (1974), Австрію (1983), Канаду (1986), Сірію (1988), Болгарію (1989) (Седакова, 1996, с. 24). Його студент, нині відомий учений-історик Ю. Волошин згадує свого педагога таким чином: «Професор Василь Єгорович Лобурець, який був тоді проректором з наукової роботи читав спецкурс: основи наукових досліджень. Коли він викладав його я ще й не мріяв займатись чимсь подібним, але чомусь багато з того, що тоді говорив Василь Єгорович я запам'ятав і згодом використав на практиці. А ще від Василя Єгоровича, ми вперше почули слово «комп'ютер». Буквально перед нашим вступом він відвідав у складі якоїсь делегації з УРСР Канаду. В одному з університетів побачив персональні комп'ютери. Потім 1 вересня, на вступній лекції для першокурсників захоплено про це розповідав. Я пам'ятаю, що нарахував тоді у його виступі 23 згадки цього слова. Очевидно тоді в мені вже підсвідомо зародилася любов до математичних методів та контент-аналізу» (Юрій Волошин).

В. Лобурець був організатором багатьох наукових зібрань всеукраїнського та всесоюзного рівнів. Так, значний інтерес викликали такі полтавські форуми, як Перша республіканська (1980 р.) та Перша всесоюзна (1987 р.) наукові конференції з історичного краєзнавства, а також традиційні Макаренківські конференції, в яких брали участь провідні вітчизняні учені-педагоги та вчителі-практики.

Окрім численних самостійних публікацій він був співавтором, упорядником багатьох енциклопедичних видань, колективних монографій та збірників. Серед них: Полтавський державний педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка (нарис історії), 1994; Полтава: Історичний нарис, 1999; Полтавщина: Історичний нарис, 2005. В. Лобурець стояв біля витоків відродженої в 1990 р. Всеукраїнської спілки краєзнавців, у цьому ж році він очолив Полтавське наукове товариство краєзнавців. Василь Єгорович був активним учасником діяльності Центру по дослідженню історії і культури Полтавської облдержадміністрації та підготовки до видання полтавського тому серії книг «Реабілітовані історією».

Отже, опрацювання наукових джерел дає підстави стверджувати, що упродовж 1956–2006 рр. В. Лобурець реалізував науково-педагогічну діяльність у педагогічно-викладацькому, науково-дослідному, освітньо-управлінському та громадсько-просвітницькому напрямах. Його творчість була суголосною освітньо-культурологічним трансформаціям кінця ХХ – початку ХХІ століття. Учні та колеги Василя Єгоровича завжди захоплювалися його високою працездатністю, відповідальністю, широким діапазоном наукових інтересів, будучи визнаним ученим в галузі історії, його також цікавили загальнопедагогічні, історико-педагогічні та методичні аспекти наукового знання.

Проведене дослідження свідчить, що поєднання фундаментальності й інноваційності як характерна ознака простежується в усіх складниках творчості вченого, зокрема таких: розробка методології наукового та навчального пізнання; збагачення змісту, методів і форм викладання історичних дисциплін; вдосконалення лекторської майстерності; підготовка наукових, навчально-методичних, довідникових видань; заснування авторської наукової школи.

Вважаємо доцільним визначити перспективні напрями впровадження інноваційних педагогічних ідей та прогресивного досвіду діяльності вченого в практику загальноосвітніх і вищих шкіл, зокрема: розвиток й актуалізація педагогічних поглядів В. Лобурця в сучасних наукових пошуках учених та у досвіді педагогів-практиків; ознайомлення широкої педагогічної громадськості з малодослідженими науково-методичними працями вченого; пропаганда творчих надбань В. Лобурця в педагогічних фахових виданнях; вивчення педагогічної спадщини ученого викладачами закладів вищої освіти, студентами, учителями шкіл; діагностика результативності творчого використання творчих досягнень В. Лобурця в сучасній освітній практиці.

Таким чином, здійснене на основі біографічного, парадигмального, герменевтичного та феноменологічного підходів (Сухомлинська, 2003) дослідження дає підстави стверджувати, що творчість В. Лобурця як єдність теоретичних ідей, методичних здобутків і прогресивного досвіду діяльності за критеріями значущості й актуальності, ґрунтовності й перспективності, інтенсивності й відповідності часові доцільно визнати інноваційною (Кремень, 2007, с. 6). Кожне покоління по-новому переосмислює минуле, дає об'єктивну оцінку історичним явищам і особам з позиції сучасності. Василь Лобурець прийшов у науку успадкувавши фундаментальні знання й досвід попередніх поколінь учених. Василь Єгорович мав глибоке переконання, що фундаментальна наука покликана служити інтересам держави й особистості. Це – наскрізна ідея всієї творчості В. Лобурця як ученого й педагога, яка надихає сучасних українських дослідників на креативні наукові пошуки з метою інноваційного розвитку вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Василь Єгорович Лобурець / уклад. І. В. Седакова. Полтава, 1996. 56 с.
- Василь Лобурець – професор вітчизняної історії: до 90-річчя від дня народження. (2020). URL : <https://politavr.blogspot.com/2020/09/90.html>
- Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики / П. А. Кравченко та ін. Полтава, 2018. 456 с.
- Історія Полтавського педагогічного інституту в особах / Л. Л. Безобразова та ін. Полтава : Кларисса, 1995. 170 с.
- Історія Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навчального закладу / ред. В. О. Пащенко. Полтава : АСМІ, 2004. 176 с.
- Кремень В. Інноваційна людина: Україна на шляху європейської інтеграції. Київ : Агора, 2007. 296 с.
- Лобурець В. Є. Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка. Полтава, 1994. 25 с.
- Подих столітньої історії. Полтавський педагогічний університет / ред.: М. І. Степаненко, Л. М. Кравченко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 216 с.
- Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 68 с.
- Юрій Волошин: «Якщо Ви серйозно обрали фах історика, то налаштовуйтеся на важку системну роботу». URL: <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn>

REFERENCES

- Bezobrazova, L. L., Boiko, A. M., Yermak, O. P., Kyrydon, A. M., Kramushchenko, L. V., Loburets, V. Ye., Morhun, V. F., Pashchenko, V. O., & Stepanenko, M. I. (1995). *Istoriia Poltavskoho pedahohichnoho instytutu v osobakh [History of Poltava Pedagogical Institute in persons]*. Poltava: Klaryssa [in Ukrainian].
- Kravchenko, P. A., Babenko, L. L., Blokha, Ya. Ye., Bulava, L. M., Vishnikina, L. P., Hod, B. V., ... & Pyvovarska, K. B. (2018). *Istorychnyi fakultet Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka :*

zbirnyk materialiv i biobibliografichni pokazhchyky [Faculty of History of Poltava National Pedagogical University named after VG Korolenko: collection of materials and biobibliographic indexes]. Poltava [in Ukrainian].

- Kremen, V. (2007). *Innovatsiina liudyna: Ukraina na shliakhu yevropeiskoi intehtatsii [Innovative man: Ukraine on the path of European integration].* Kyiv: Ahora [in Ukrainian].
- Loburets, V. Ye. (1994). *Poltavskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni V. H. Korolenka [Poltava State Pedagogical Institute named after VG Korolenko].* Poltava [in Ukrainian].
- Pashchenko, V. O. (Ed.). (2004). *Istoriia Poltavskoho pedahohichnoho universytetu v osobakh (na posviatu 90-richchia zasnovannia navchalnoho zakladu [History of Poltava Pedagogical University in person (on the occasion of the 90th anniversary of the establishment of the educational institution)].* Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Siedakova, I. V. (Comp.). (1996). *Vasyl Yehorovych Loburets [Vasyl Yegorovych Loburets].* Poltava [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. I., & Kravchenko, L. M. (Eds.). (2014). *Podykh stolitnoi istorii. Poltavskiy pedahohichnyi universytet [The breath of centuries of history. Poltava Pedagogical University].* Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2003). *Istoryko-pedahohichnyi protses novi pidkhody do zahalnykh problem [Historical and pedagogical process - new approaches to general problems].* Kyiv: APN [in Ukrainian].
- Vasyl Loburets – profesor vitchyznianoï istorii: do 90-richchia vid dnia narodzhennia [Vasyl Loburets is a professor of national history: to the 90th anniversary of his birth].* (2020). Retrieved from <https://poltavakr.blogspot.com/2020/09/90.html> [in Ukrainian].
- Yurii Voloshyn: «Iakshcho Vy seriozno obraly fakh istoryka, to nalashtovuites na vazhku systemnu robotu» [Yuri Voloshin: «If you have seriously chosen the profession of historian, then tune in to the hard system work. »].* Retrieved from <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn>. [in Ukrainian].

ALEXANDER YERMOLENKO

V. LOBURTS' PEDAGOGICAL PERSONALITY IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT

The phenomenon of pedagogical heritage of an outstanding scientist, teacher and organizer of scientific work Vasyl Loburets is discovered in the article. It is proved that his scientific and pedagogical conception is the driving force for retro revival of the progressive achievements of the national higher education and is an important factor in the production of new pedagogical knowledge, creation of innovative educational systems and technologies. V. Loburets is a prominent educator who combining scientific and educational activities for over 50 years (1956–2006), taught historical sciences at V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University. It has been found that the scientist has made the significant didactic and organizational efforts to the establishment of historical education system. V. Loburets is the founder of the national scientific and pedagogical school, the author of the original textbooks, scientific methodological manuals, and a brilliant lecturer. For his meaningful pedagogical activity he was awarded many state awards.

It is established that the combination of fundamentality and innovativeness as a characteristic feature is observed in all the components of scientist's creative work, in particular: development of methodology of scientific and educational knowledge; enrichment the content, methods and forms of teaching historical disciplines; improvement lecturing skills; writing textbooks and manuals for higher schools; establishing the author's scientific school. The study proved that the idea concerning the defining role of education in socio-economic and cultural development of society had been substantiated by V. Loburets. In the current context of growing crisis phenomena in society – environmental, informational, demographic, national and others – humanity consciously refers to prognostic and anticipatory functions of education. Not by accident the XXI century is proclaimed “the century of education” by UNESCO. Today there is an axiomatic view that without fundamental education it is impossible to realize personality, to build a state. Only the citizens' level of education determines the place of the state in the global society and the development of civilization. Therefore his idea of about the defining role of education, in particular technical one, in socio-economic and cultural development of society, the necessity of its development for the progress of humanity and state sounds very topically today. The scientist had proved the idea of continuous education, the importance of its content renovation through the integration of scientific knowledge. In this regard, he emphasized systemically important nature of didactic content of the academic disciplines, which had been considered by the scientists as pedagogically developed systems that match students' capabilities and bring their understanding of the foundations of modern science. The study proved that the creative work of V. Loburets is a set of theoretical ideas, methodological achievements and advanced experience of activity according to the criteria of significance and topicality, thoroughness and perspectivity, intensity and time appropriateness that should consider expediently as a combined phenomenon of fundamentality and innovativeness.

Keywords: *V. Loburets; creative heritage; scientific and pedagogical activity; higher education; pedagogical ideas; progressive teaching experience; innovation.*